

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

Ігор СТЕФАНІВ

Висвітлено основні засади формування інноваційної політики держави. З'ясовано критерії ефективності реалізації інноваційних систем. Окреслено напрямки удосконалення державного регулювання у сфері інновацій та інноваційної політики держави.

Basic principles of forming of the state innovative policy are investigated. The efficiency criteria of realization of the innovative systems are found out. Directions of improvement of government control in the innovations field are formed.

Науково-технічний прогрес є одним із найважливіших чинників економічного розвитку. Результатом інноваційного процесу є зародження та реалізація наукових ідей, що охоплює цілий комплекс відносин, пов'язаних із виробництвом, обміном і споживанням. Вітчизняні вчені-економісти вже тривалий час наголошують на тому, що без суттєвих позитивних зрушень у сфері інтенсифікації інноваційних відносин неможливим є сталий розвиток економіки України [5, 40].

Сьогодні у вітчизняній науковій літературі все частіше зустрічаються диспути з приводу сутності понять "інноваційний розвиток" та "інноваційна політика". Науковці концентрують увагу на формах і методах управління інноваціями: від корпоративних до державних, які в сучасних умовах покликані реалізувати інноваційну політику держави.

Більшість вчених дотримуються думки, що інноваційна політика – це діяльність, пов'язана із визначенням пріоритетів інноваційного розвитку країни, регулюванням інноваційної діяльності, підтримкою наявних

та формуванням нових інновацій, малого та середнього інноваційного бізнесу, захистом інтелектуальної власності, а також національних інтересів при здійсненні операцій з інноваціями у сфері зовнішньоекономічних відносин [1, 6; 5, 40; 3, 45].

Зокрема, акцентується увага на таких напрямках реалізації інноваційної політики:

- сприяння підвищенню інноваційної активності в країні;
- орієнтація на всебічну підтримку базисних і новітніх технологій;
- поєднання державного регулювання інноваційної діяльності з ефективним функціонуванням конкурентного ринкового інноваційного механізму;
- захист інтелектуальної власності;
- сприяння розвитку інноваційної діяльності в регіонах України;
- розвиток міжрегіонального і міжнародного трансфертів технологій, міжнародної інвестиційної співпраці;
- захист інтересів національного інноваційного підприємництва.

Проте на цьому шляху зустрічаються перепони, які гальмують розвиток інноваційної діяльності в Україні. Зокрема, відсутня система заходів на державному та регіональному рівнях щодо сприяння підвищенню інноваційної активності, не приділяється достатня увага збереженню наукового потенціалу та його реалізації, не стимулюється розвиток комерційної складової інноваційної системи, втрачаються зв'язки між наукою та виробництвом, недосконалим залишається вітчизняне законодавство тощо. Результатом є недостатній рівень якості вітчизняної продукції та відсутність можливості розширення сфери економічного впливу України на зовнішніх ринках [5, 38].

Теоретичним основам формування та реалізації інноваційної політики держави приділяли увагу багато вчених, зокрема: О. Лапко, О. Мазур, В. Марцин, С. Онишко, О. Притікіна, Ю. Стасюк, О. Щипанова, М. Чечетов, М. Шарко, М. Якубовський та інші. Вони сформували базові теоретичні положення сутності, структури, механізму реалізації інноваційної політики держави на сучасному етапі розвитку, запропонували критерії оцінки її ефективності. Узагальнюючи результати проведених у цій сфері досліджень, можна сформулювати такий основний критерій необхідності інтенсифікації економічних процесів: для ліквідації гальмуючих факторів розвитку економіки слід здійснити низку кроків щодо сприяння підвищенню рівня інноваційної активності з метою забезпечення зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції на основі освоєння науково-технічних досягнень та оновлення виробництва.

Для цього насамперед необхідно розробити заходи щодо формування ефективної та прагматичної інноваційної політики, її реалізації та інформатизації. Наявність зазначених проблем й обумовило мету, завдання та логіку дослідження.

Загальним напрямком реалізації інноваційної політики є сприяння розвитку науково-технічного потенціалу, формування сучасних

технологічних систем з метою їх використання у галузях економіки. Заміна морально застарілих технологій новими забезпечить підвищення ефективності функціонування виробничих структур. На нашу думку, важливою складовою такого напрямку є процес розвитку взаємодії комерційної складової економіки на науки. Україна упродовж останніх десятиліть сформувала величезний науковий потенціал. І хоча значна кількість наукових розробок була зорієнтована на військові цілі, частина зберегла свою цінність і сьогодні та могла б бути спрямована у цивільну сферу, що однозначно спричинило б суттєві зрушення в економіці. Деякі розробки вже втрачені, але й до сьогодні існують такі, які могли б сприяти покращенню економічної ефективності української економіки. Держава має сконцентрувати увагу на процесах матеріалізації наукових ідей в напрямку інтенсифікації інноваційної активності в країні.

Першочерговим кроком тут повинен стати вибір пріоритетів. Варто передусім негайно визначитися із базовими наукоємними галузями економіки і здійснити заходи з їх фінансової підтримки. Це один із факторів розвитку. Вже сьогодні необхідно приділити максимум уваги інтеграційним процесам в науці та економіці, з метою їх реформування та підвищення техніко-технологічного рівня виробництва до світових стандартів.

Економічна потужність будь-якої країни вимірюється рівнем її наукового потенціалу і ґрунтується на безперервному відтворенні щонайширшого спектра інноваційних товарів і послуг. Без створення такого ж ефективного механізму з реалізації новітніх наукових систем Україна не зможе швидко і якісно економічно розвиватися. Тому питання збереження і розвитку наукового потенціалу потребують першочергового вирішення.

Щороку в Україні збільшується кількість організацій, які виконують наукові дослідження та розробки. Спостерігається зростання мотиваційного потенціалу науки. Все більше молодих вчених пов'язують свою діяльність із науково-технічною сферою, що у майбут-

ньому сприятиме підвищенню рівня наукоємності вітчизняного виробництва. Так у 2003 році порівняно із попереднім кількість підприємств, які займалися науковими розробками, зросла на 0,67%, у 2004 – на 1,21%, у 2005 – на 0,33% (рис. 1).

Відтак, необхідно приділяти максимум уваги молодим науковцям, вирішити питання відшкодування витрат, пов'язаних із розробками новітніх технологій, формувати нових талановитих дослідників, які могли б зупинити процес падіння наукового потенціалу країни та стабілізувати його рівень. Саме такий напрямок сприятиме задоволенню потреби країни у новітніх технологіях, товарах та послугах.

Ще однією з основних умов динамічного розвитку інноваційних систем в Україні є достатність та ефективність фінансового і матеріально-технічного забезпечення. Держава має сприяти диверсифікації джерел фінансування інноваційних процесів, залучаючи як державні, так і корпоративні та приватні кошти. Для цього треба сформувати належну систему фінансових стимулів, яка заохочувала б усіх учасників економічних процесів до інвестицій грошових ресурсів в інновації, зокрема у наукові дослідження. Потрібно

забезпечити наявність достатньої кількості коштів у суб'єктів та сформувати належний позитивний імідж країни загалом, а також окремих підприємств, наукових організацій – виробників науково-технічної продукції. На думку вчених, державне регулювання цих питань "...це передусім вибір мети, пріоритетів, генерального стратегічного напрямку й орієнтирів ефективного інноваційного соціально-економічного розвитку" [3, 50].

А тому, вважаємо за необхідне запропонувати такі напрямки фінансового та системного забезпечення інтенсифікації інноваційних процесів:

- збільшення обсягів бюджетних коштів, спрямованих на фінансування інновацій;
- надання безпроцентних та пільгових позик, ґрантів;
- розвиток системи державного замовлення на інновації;
- фіскальні пільги для підприємств-інноваторів;
- розвиток інфраструктури;
- удосконалення інформаційної складової інноваційної системи.

Позитивним вже є той факт, що щорічно обсяги фінансових ресурсів на інноваційні

цілі збільшуються. Так у 2001 році порівняно із попереднім сума коштів на інноваційні цілі збільшилася на 12,45%, у 2002 – на 52,48%, у 2003 – на 1,37%, у 2004 – на 48,19%, у 2005 – на 26,83%, у 2006 – на 7,1% (рис. 2). Наведені дані вказують на те, що щорічна величина зростання не є постійною, а це свідчить про те, що в Україні відсутні чіткі орієнтири інноваційного розвитку, відтак процес фінансування є ситуативним. Стратегія ж інноваційного розвитку повинна бути "...узгодженою сукупністю інноваційних рішень, які здійснюють відпо-

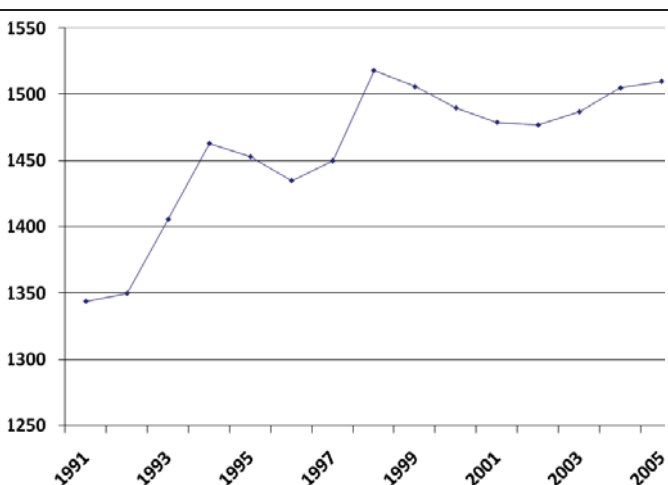

Рис. 1. Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки в Україні*

* Див.: www.ukrstat.gov.ua

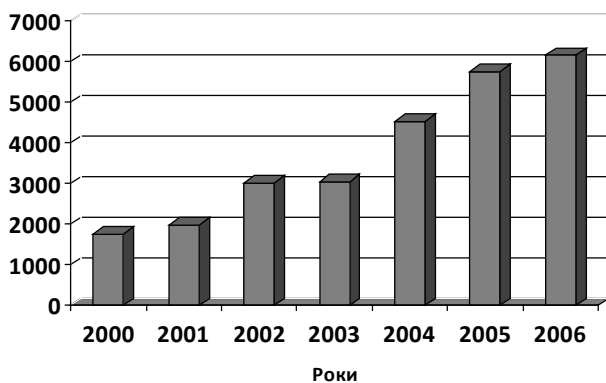

Рис. 2. Динаміка витрат на інновації та інноваційну діяльність в Україні*

* Див.: www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html

відний вплив на розвиток економіки і мають довготерміновий період дії" [3, 46]. Середня величина приросту фінансування за період з 2000 до 2006 років становила 24,74%.

Наведені дані свідчать про те, що нині державі бракує власних коштів для інвестування в інноваційні системи. Відтак, треба сконцентрувати увагу на внутрішніх джерелах суб'єктів господарювання та на зовнішніх інвестиціях і забезпечити їх притік та ефективність використання. Для цього необхідно передусім сформулювати та забезпечити дієвість системи економічної ефективності інвестицій у інновації, використовуючи методи перерозподілу фінансових ресурсів на користь інноваційних процесів. Така система повинна містити підсистему контролю за цільовим характером фінансових

інвестицій, а метою має стати забезпечення процесу створення, запровадження та розрахунку ефективності реалізованих проектів. Окрім того, потрібно динамізувати процеси венчурного інвестування в наукові дослідження з метою їх використання суб'єктами господарювання для досягнення власних виробничих цілей.

Зокрема, варто зосередити увагу на таких критеріях ефективності:

- економічній ефективності;
- соціальній ефективності.

Дотримуючись класичних канонів економічної теорії, можна, виокремити принаймні два види критеріїв економічної ефективності. По-перше, це внутрішні критерії ефективності діяльності господарюючих суб'єктів, які в рамках зовнішніх обмежень прагнуть оптимізувати власну прибутковість (під оптимізацією прибутковості тут слід розуміти процес утримання прибутків на сталому рівні протягом тривалого періоду часу). По-друге, це загальний критерій ефективності діяльності економічної системи. Він повинен бути базисом державної політики, спрямованої на забезпечення постійного розвитку суспільства.

Сучасні вчені акцентують увагу на трьох основних показниках ефективності інноваційних систем:

Таблиця 1 *

Джерела фінансування технологічних інновацій в Україні (млн. грн.)

Роки	У тому числі за рахунок коштів			
	підприємств	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	5211,4	114,4	176,2	658,0

* Див.: www.ukrstat.gov.ua

- комерційна ефективність, яка враховує фінансові результати здійснення проекту для його безпосередніх учасників;
- бюджетна ефективність, що характеризує фінансові наслідки реалізації проекту для бюджетів усіх рівнів;
- загальна ефективність, яка враховує витрати і результати у зв'язку із здійсненням проекту, що виходять за межі фінансових інтересів учасників інвестиційного проекту.

За їх допомогою можна визначитись із загальними результатами здійснення інвестицій у інновації. Проте тут упущений важливий момент. Інноваційний процес – це багаторівнева система економічних відносин, яка характеризується тривалістю, динамічністю та розгалуженістю. Між початком завершенням інноваційного циклу вирізняють його етапи, які за обсягами фінансового забезпечення та тривалістю є різними. Відтак, важливим є запровадження критерію часової ефективності. Часова ефективність характеризується співвідношенням фінансових витрат і результатів, що дають змогу отримати заплановану норму прибутковості упродовж певного періоду часу. Вона повинна визначатись за часовими відрізками на окремих етапах інноваційного циклу. На t відрізьку часу (P_t) ефект – це потік реальних грошей:

$$P_t = I_t - O_t, \quad (1)$$

де I_t – притік грошових ресурсів;

O_t – відтік грошових ресурсів.

Така система оцінки дозволить розчленувати загальний потік фінансових ресурсів на складові за часовою ознакою, і контролювати ефективність виконання етапів інноваційного процесу у довільному режимі. На відміну від етапного підходу, часовий спроможний віднаходити ту точку часу, у якій відбувається формування прибутку, а це означає, що можливе коригування часових ознак виконання етапів інноваційного циклу.

У будь-якій країні процесами фінансування інноваційного процесу повинні займатися компанії-виробники. На превеликий жаль, сучасне фінансове становище виробників споживчих товарів і послуг не дозволяє їм використовувати наявні фінансові ресурси на інноваційні цілі. Можливість фінансувати інновації за рахунок банківських кредитів сьогодні обмежена. По-перше, відсотки за кредит є досить високими, а по-друге, інновації вимагають довготермінового кредитування, що супроводжується підвищеними ризиками, а тому процес залучення коштів на такі цілі є складним та ризикованим. Отже, розвиток індустрії венчурного капіталу і прямого інвестування має стати одним із пріоритетних напрямків державної інноваційної політики та необхідною умовою активізації інноваційної діяльності і підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Об'єкти інвестування слід класифікувати за черговістю здійснення інвестицій, приділивши увагу насамперед промисловим підприємствам. Забезпечивши процеси оновлення основного капіталу необхідною кількістю фінансових ресурсів, можна сподіватися на інтенсифікацію виробничих процесів в Україні. Окрім того, оскільки малий та середній бізнес швидко реагують на інформаційні зміни у навколишньому середовищі, потрібно розвивати венчурний бізнес і у цій сфері. Для цього необхідно використовувати комбіновану форму венчурного інвестування, при якій частина коштів вноситься до акціонерного капіталу, а інша – надається у формі інвестиційного кредиту. Саме така форма на сьогодні є найефективнішою. Відповідно, для стимулювання розвитку венчурних компаній потрібно удосконалити законодавчу базу в напрямку забезпечення можливості залучення коштів приватних інвесторів, пенсійних фондів, страхових компаній до складу інвестиційних ресурсів венчурних компаній і стимулювати банківські та страхові компанії до створення афілійованих венчурних фондів і використовувати їхні

ресурси для довгострокового фінансування інновацій.

Існує певне протиріччя, пов'язане з тим, що виробники споживчих товарів повинні спочатку налагодити випуск конкурентоспроможних товарів, і лише згодом вони зможуть отримати кошти частково використовувати для фінансування своєї інноваційної діяльності. Для інноваційно-технологічного виробництва важливо мати у своєму розпорядженні не лише нові технології, наскільки б унікальними і незвичайними вони не були, а технології ринкової орієнтації, які здатні створити товар, потрібний на ринку і конкурентоспроможний, або принципово новий товар, що здатен породити новий ринок. Вчені зазначають, що комерціалізація сучасних технологій є неможливою без інвестицій, а разом вони повинні сформувати систему, обов'язковими компонентами якої є:

- перспективні технології;
- ринок праці у сфері інновацій;
- наукові кадри;
- фінансове забезпечення;
- інфраструктура, елементами якої є суб'єкти, що задовольняють певному набору критеріїв. [4, 114; 5, 38; 6, 15].

Підсумовуючи вищезазначене, доходимо таких висновків і узагальнень.

По-перше, загальними напрямками державної діяльності у сфері інновацій повинні стати:

- розробка і реалізація єдиної інноваційної політики;
- визначення стратегічних пріоритетів інноваційної політики на основі науково-технічних та інноваційних прогнозів;
- формування і реалізація державних інноваційних програм;
- державна підтримка освоєння новітніх інновацій, що мають загальнонаціональне значення;
- координація інноваційної діяльності суб'єктів господарювання;

- сприяння розвитку конкурентних ринкових відносин в галузі інновацій;
- забезпечення охорони та захисту прав інтелектуальної власності;
- участь у формуванні і виконанні міждержавних інноваційних програм;
- розвиток державної інноваційної інфраструктури;
- організація підготовки і перепідготовки кадрів в галузі інноваційної діяльності.

По-друге, потрібно активізувати регіональну складову інноваційної політики. Регіони, через їх близькість до безпосередньої господарської діяльності, мають стати генератором державної інноваційної політики, пропонуючи і навіть нав'язуючи центральним органам влади конкретні форми і механізми реформування і стимулювання господарської діяльності. Саме у такому напрямку розвиваються провідні економічні країни.

Стратегічним вектором регіональної інноваційної політики має стати створення центрів сприяння бізнесу, фондів сприяння розвитку інновацій. Ефективна політика на цьому рівні повинна базуватися на об'єктивному аналізі господарських процесів, критичній оцінці наявних ресурсів та можливостей орієнтуватися на досягнення реалістичних цілей. Це, на нашу думку, є однією із основних умов ефективності використання фінансових ресурсів у сфері інновацій. Зважаючи на те, що економічна ситуація в регіонах є різною і високим залишається рівень централізації фінансових ресурсів в країні, при розробці регіональної інноваційної політики необхідно використовувати максимально прагматичні підходи: потрібно жорстко визначити першочергові цілі регіону в інноваційній сфері, відповідні наявним фінансовим можливостям.

Комплексна і послідовна реалізація окреслених стратегічних завдань є важливою умовою забезпечення національного інноваційного розвитку держави в майбутньому.